

Паничок Т. Я.,
Тернопільський національний економічний університет

ОСОБЛИВОСТІ ВЖИВАННЯ ТА ПЕРЕКЛАДУ МОДАЛЬНИХ ДІЄСЛІВ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

У статті розглядається проблема відтворення лексико-граматичної категорії модальності, виявлення сутності модальних дієслів, труднощів при їх вивченні, засвоєнні та перекладі.

Ключові слова: модальність, переклад, модальні дієслова, категорія, труднощі.

В статье рассматривается проблема воспроизводства лексико-грамматической категории модальности, выявление сущности модальных глаголов, трудностей при их изучении, освоении и переводе.

Ключевые слова: модальность, перевод, модальные глаголы, категория, трудности.

Article contemplates the problem of the lexical-grammatical category of modality, revealing essentially modal verbs, difficulties in their learning, assimilation and translation.

Keywords: modality, translation, modal verbs, category, difficulty.

Всі дієслова німецької мови можна класифікувати за значенням на: дієслова стану, дії, повнозначні, допоміжні, модальні, функціональні, безособові і зворотні дієслова. Найбільший дослідницький інтерес викликає одна з нечисленних груп дієслів німецької мови – модальні дієслова. Інтерес до даної мовної області є цілком закономірним, тому що саме ця група дієслів (яку деякі лінгвісти відносять не до самостійної групи, а до групи допоміжних дієслів) є надзвичайно важливою і унікальною як у граматичному, так і в лексичному сенсах. Модальні дієслова відмінні від інших дієслів полісемантичного і безліччю відтінків, що особливо важливо враховувати при перекладі художніх текстів.

У лінгвістичній науці модальні слова і словосполучення вважаються одним з найсуперечливіших лексико-граматичних розрядів слів і привертають увагу учених з другої половини ХХ століття. Проблемою перекладу модальних дієслів займалися такі дослідники, як Л. Бархударов, В. Виноградов, Л. Латишев, З. Роганова, А. Федоров, В. Панфілов, О.О. Беззубова. Модальні слова досі не отримали повного пояснення у зв'язку з їх багатоплановістю, специфічністю мовного вираження і функціональними особливостями [2, с. 5]. Недостатня наукова систематизація категорії модальності і засобів її вираження в німецькій мові, недостатня вивченість в області перекладу та виникнення проблем при перекладі модальних дієслів визначили вибір теми даної статті.

Мета статті полягає у виявленні труднощів, котрі виникають під час вивчення, засвоєння та перекладу німецьких висловлювань з модальними дієсловами на українську мову і визначити, чим вони обумовлені, а також в розгляді модальних дієслів як одного із способів реалізації модальності.

Німецькі модальні дієслова вивчаються в плані виокремлення їх системних семантичних опозицій в лексиці та їх синтаксичної ролі у реченні, семантичних і структурних особливостей як певної системи в складі німецьких дієслів, а також в інших аспектах. Велику увагу вчені приділяли вивченню модальних дієслів з точки зору їх місця в системі міжрівневих засобів, так званих польових структур. Широке застосування поняття польової структури до явищ граматики і до питань взаємодії лексики та граматики призвело до того, що модальні дієслова розглядаються як конституенти поля модальності, поля часу, спонукання і макрополя непрямой мови [4, с. 87].

Модальність – це функціонально-семантична категорія, яка виражає різні види відносини висловлення до дійсності, а також ставлення мовця до змісту висловлювання. Німецькі модальні дієслова вважають одним із найскладніших засобів вираження модальності з притаманною щодо них властивістю виражати два семантичних значення: об'єктивна (objective / deontische Modalität) та суб'єктивна (subjective / epistemische Modalität) модальність [2, с. 6]. Якщо об'єктивна модальність є обов'язковою ознакою будь-якого висловлювання, то суб'єктивна виникає факультативно, залежно від інтенцій мовця. Таким чином, в категорії суб'єктивної модальності віддзеркалюється складна взаємодія між мовцем, дійсністю та мовними засобами, які він обирає для відтворення свого ставлення до екстралінгвістичних ситуацій [3, с. 504].

Модальні дієслова, їх численні значення, способи вживання і перекладу – складають серйозний за об'ємом відділ німецької граматики. Найбільша трудність у вивченні модальних дієслів полягає в тому, що ці дієслова не означають дію, вони не відповідають на питання *Що робити? Що зробити?* і в реченні поводяться як допоміжні дієслова [2, с. 6]. Потрібно зазначити, що завдання модальних дієслів полягає не в вираженні дії як такої, а в необхідності вказівки відношення до тієї або іншої дії, а також вираження ставлення згадуваної в реченні дії до факту дійсності – *Wir mögen dieses Buch beenden* (насправді, цієї книги ще немає в реальності, але, при цьому, у нас існує можливість її закінчити, втілити цей намір в життя).

В німецькій мові існує шість модальних дієслів *wollen, sollen, müssen, können, dürfen, mögen*, які у морфологічно-синтаксичному та семантичному значенні представляють собою відносно закату групу дієслів [6, с. 562]. Вони показують ставлення особи, яка виконує дію, до самої дії, вираженої повнозначним дієсловом, або ставлення особи, яка говорить, до змісту сказаного. Разом з повнозначними дієсловами вони утворюють складний дієслівний присудок.

До модальних дієслів німецької мови відносяться насамперед дієслова, які можуть вживатися як об'єктивно – (для вираження можливості, (*können*), дозволу або заборони (*dürfen*), необхідності, яка знаходиться у самому суб'єктиві (*müssen*), та такої, що викликана іншою особою (*sollen*), бажання, волі, (*wollen, mögen*)), так і суб'єктивно – для відтворення різних відтінків припущення. Наприклад, висловлювання: *Seine Geschichte kann wahr sein.* – Його історія може бути правдою (але слухач в цьому не впевнений). *Seine Worte dürften, übertrieben sein wie immer.* Ймовірно його слова були перебільшенням як завжди. *Sein Roman muss vor zwei Jahren erschienen*

sein. – Я впевнений, його роман вийшов два роки тому (у мовця є докази). Der Schauspieler will immer Hauptrollen gespielt haben. – Актор стверджує, що він завжди грав головні ролі, але йому не вірять [3, с. 504].

В німецькій мові модальні дієслова, що використовуються для вираження об'єктивної модальності, вживаються і для суб'єктивної модальності. Саме таке "подвійне" навантаження модальних дієслів і становить специфіку їх вживання в німецькій мові. Для суб'єктивної оцінки висловлювання модальні дієслова використовуються в презенсі та в імперфекті (розповіді та повідомленні). Різниця між об'єктивною та суб'єктивною оцінкою в презенсі встановлюється або з контексту, або за допомогою наголосу в мовленні. Для суб'єктивної оцінки висловлювання про розвиток подій в минулому використовується інфінітив II. З точки зору семантики модальні дієслова з суб'єктивною модальністю поділяються на дві групи: модальні дієслова, що виражають **припущення** та модальні дієслова, що виражають **чуже твердження**, яке неможливо спростувати або довести правильність за відсутністю точнішої інформації [6, с. 121].

До першої групи, тобто до дієслів, що виражають припущення, належать: **dürfen, müssen, mögen können**. Німецькі науковці Гельбіх Г. та Буша Й. (G. Helbig, J. Buscha) вважають, що значення цих дієслів із суб'єктивним використанням відрізняється тим, що вони виражають різний ступінь припущення. За їх думкою, дієслово **müssen** виражає **точність, певність**.

Die Preise dürften im Januar steigen. Ціни у січні, очевидно, підвищаться.

До другої групи належать **sollen, wollen**.

Er soll einen wichtigen Passus in neuem Vertragsentwurf vereinbart haben. **Кажуть**, він домовився про важливий пункт в новому проєкті договору [6, с. 564].

Модальне дієслово dürfen з об'єктивною модальністю має значення дозволу: Weihnachten durften wir als Kinder immer länger aufbleiben. З цим значенням дієслово dürfen стоїть в певних відносинах з основним значенням дієслова sollen: dürfen включає в себе волю іншої особи. У той час, як sollen позначає чужу волю як необхідність для суб'єкта, dürfen висловлює цю волю як можливість.

Du sollst doch nicht mehr so viel rauchen. Du darfst auf keinen Fall mehr so viel rauchen.

Основне значення дієслова können виражає викликану об'єктивними умовами можливість. (Wir können heute baden gehen, es ist warm genug). У другому значенні (здатність) können позначає викликану самим суб'єктом можливість. Ми говоримо і про здібності суб'єкта, які можуть відрізнитися на фізичні, духовні і психичні. (Die Großmutter kann den Brief nicht lesen, sie sieht schlecht). У третьому значенні (дозвіл) können замінює дієслово dürfen в його значенні дозволу. Таке вживання дієслова können найбільш типово для розмовної мови. (Wer mit dem Test fertig ist, kann nach Hause gehen).

Дієслово mögen в основному значенні (бажання, настрої) вживається, насамперед, у формі кон'юнктива претерита, що позначає сьогодення. Для минулого часу використовується дієслово wollen (Früher wollte ich immer nur auf die Berge steigen, heute möchte ich mich lieber am Strand erholen). Варіант непрямої вимоги дієслова mögen можливий тільки у формі кон'юнктива презенс. Це є стилістичним варіантом (ввічлива форма) дієслова sollen (Er hat mir gesagt, ich möge nicht auf ihn warten).

Дієслово müssen з об'єктивною модальністю має значення необхідності. Ця необхідність може як перебувати в самому суб'єкті, так і мати різні зовнішні причини (Der Junge muß viel arbeiten, um das Abitur zu schaffen).

Модальне дієслово sollen в основному значенні має тісний зв'язок з дієсловом müssen. У той час як у реченні з müssen суб'єкт йде в тій дії, щоб сама дія є об'єктивною необхідною, з sollen завжди залишається зрозуміло, що дія викликана чужою волею. Залежно від інстанції, що викликає причину – особи, суспільства, моральних принципів і т.д. – sollen позначає різні відтінки значення – від розпорядження про обов'язок і призначень до поради і просто думки.

Ich soll Ihnen den Brief übergeben. (Ich habe den Auftrag, ...)

Die Kinder sollen die Hausaufgaben auf einen Zettel schreiben. (Der Lehrer hat gesagt, dass ...)

Дієслово sollen у другому значенні служить для вираження майбутнього в минулому, що є можливим лише у формі претерита індикатив. (Jahrelang unternahm er nichts gegen die Krankheit. Das sollte sich später rächen.)

Дієслово wollen висловлює бажання або волю насамперед у минулому. Виражена дієсловом wollen воля може бути більш-менш сильною (Ich wollte ihn fragen, aber sie hielt mich zurück.). У другому значенні (необхідність, припис) wollen служить стилістичним варіантом для müssen (необхідність) і sollen (припис). Der Aufsatz soll nur einen kurzen Überblick geben. (= Der Autor will mit dem Aufsatz nur einen kurzen Überblick geben).

Виходячи з того, який відтінок модальності, суб'єктивний чи об'єктивний, має те чи інше модальне дієслово, слід провести своєрідне інтегрування вже наявних даних, ґрунтуючись на дослідницьких працях відомих вчених-лінгвістів, та визначити значення модальних дієслів німецької мови та їх переклад українською мовою на прикладах. Цікавим з точки зору перекладу є той факт, що одне й теж модальне дієслово має різні значення або варіанти їх значення. Кожне модальне дієслово має головне та додаткові значення [7, с. 95-105]. Це можна пояснити у тому випадку, якщо назвати модальні дієслова поліфункціональними.

Підводячи підсумок усьому сказаному, слід звернути увагу на те, що така граматична категорія як модальність досить часто проявляється в діловій документації, оскільки допомагає істотно регулювати організацію діяльності та поведінки соціальних суб'єктів.

На прикладах можна переконатися в тому, що модальні дієслова можуть перекладатися на українську мову за допомогою інших засобів передачі модальності, аніж просто модальних дієслів української мови, наприклад, за допомогою модальних слів, а саме прислівників (можливо, ймовірно, очевидно, можна, слід, варто). Іноді можна подати кілька варіантів перекладу, використовуючи синонімічні конструкції, наприклад, не можна – не дозволяється, я повинен – мені потрібно, слід – варто.

Кожне модальне дієслово має своє коло значень. При цьому переплітаються обидва види модальності (суб'єктивна й об'єктивна модальність), тому що виражається не тільки відношення суб'єкта до процесу, але і відношення мовця до висловлення.

Отже, даний аспект граматики не є легким і часто постають проблеми використання модальних дієслів в мові та їх перекладу. Як ми бачимо з вищесказаного, модальні дієслова потребують подальшого вивчення. В теперішній час цьому питанню вченими приділяється все більше і більше уваги, адже дана область є важливою, як у вивченні, так і у вживанні німецької мови.

Література:

1. Беззубова О. О. Особливості та проблеми перекладу модальних дієслів німецької мови українською мовою [Електронний ресурс] / О. О. Беззубова. – 2008. – Режим доступу : http://www.gusnauka.com/33_NIEK_2008/Philologia/37350.doc.htm
2. Борзілова К. С. Труднощі при перекладі модальних дієслів / К. С. Борзілова // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2011. – № 9 (220), Ч. III. – С. 5-9.
3. Гришкіна В. Б. Відтворення системи "мовець-висловлювання-дійсність" на рівні службових слів німецької та французької мов / В. Б. Гришкіна, О. В. Кухар, І. О. Симонова // Гілея : науковий вісник : зб. наук. пр. / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, УАН; голов. ред. В. М. Вашкевич. – К., 2011. – Вип. 46. – С. 503-508.
4. Петров М. Є. Про зміст і об'єм мовної модальності / Микола Єгорович Петров. – Новосибірськ : Академія, 1982. – 193 с. Buscha A. Geschäftskommunikation, Kursbuch Deutsch als Fremdsprache / A. Buscha, G. Linthout. – Max Hueber Verlag, 2000. – S. 160.
6. Helbig G. Deutsche Grammatik / G. Helbig, J. Buscha. – Langenscheidt Verlag Enzyklopädie : Leipzig-Berlin-München-Wien-Zürich-New York, 1993. – S. 763.
7. Duden-Grammatik der deutschen Gegenwartssprache / hrg. Von der Dudenredaktion. Bearb. von Peter Eisenberg ... [Red. Bearb. : Anette Klosa]. – 6., neu bearb. Aufl. – Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich : Dudenverlag, 1998. – S. 912.